

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

JEANETTE
WINTERSON

OCHIUL
NEGRU
AL FLUVIULUI

P O V E S T I R I C U S T A F I I

Traducere din engleză de
VALI FLORESCU

HUMANITAS
fiction

Redactor: Mihaela Pascu-Oglindă
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Marilena Brînzan
DTP: Dragoș Dumitrescu, Veronica Dinu

Tipărit la Artprint

JEANETTE WINTERSON
NIGHT SIDE OF THE RIVER. Ghost Stories
Copyright © Jeanette Winterson 2023
This edition is published by arrangement with
Peters, Fraser and Dunlop Ltd. through
Andrew Nurnberg Associates International
acting in association with ANA Sofia Ltd.
All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2025,
pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
WINTERSON, JEANETTE
Ochiul negru al fluviului: povestiri cu stafi / Jeanette Winterson;
trad. din lb. engleză de Vali Florescu. – Bucureșt:
Humanitas Fiction, 2025
ISBN 978-606-097-570-0
I. Florescu, Vali (trad.)
821.111

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

*Scumpei mele prietene A.M. HOMES,
care știe că viața e mai mult decât vedem.*

Introducere

Respectă stafile și zeii, dar ține-te departe de ei.

Confucius

Crezi în stafii?

Treapta care scârțâie, răcoarea din încăpere, un miros ciudat, lumina care pâlپâie în geam. Casa veche, aripa zidită, ceața care plutește, parapetii în ruină, bezna adâncă, disperarea mută, mormântul gol și giulgiul putrezit, patul ud, prea moale la atingere. Prezența bruscă a unei prezențe.

Oamenii sunt fascinați de imaginea lor ca stafii.

Această fascinație nu are nici o legătură cu vreo credință într-o zeităte. O turnură ciudată în istoria stafilor face ca mulți oameni care nu cred în nici un Dumnezeu să continue să creadă în stafii.

În lumea premodernă, în care majoritatea oamenilor credeau cu adevărat într-un Dumnezeu, entitățile supranaturale erau o parte logică a tabloului general. Un tablou în care lumea e simultan vizibilă și invizibilă.

Pe măsură ce lumea a devenit mai profană, te-ai fi așteptat să creadă tot mai puțin în supranatural și să nu mai lase afară cadouri pentru spiriduși și pentru zâne.

Am fost pe lună. Trăim în proximitatea și tot mai mult în interiorul sistemelor operate de IA, fie că e vorba de asistentul tău personal Google sau de casa ta inteligentă. Și totuși, festivalurile dedicate stafilor sunt în continuare populare în întreaga lume.

În America, mulți copii bat străzi și cartiere întregi cu Ne dați sau nu ne dați, iar familiile își împodobesc casele cu dovleci rânjiți și schelete cu leduri, își drapează ușile în negru funerar și agață de grinzi pânze de păianjeni, albe și șerpuitoare. Copiii se duc la petreceri îmbrăcați în ținute făcute în casă, din cearșafuri cu tăieturi în zona ochilor sau în costume de fițe cumpărate de pe net, mici cete de strigoii și demoni, schelete și spirite ale strămoșilor.

Pentru englezi, tradiția Halloweenului e una foarte veche. E precreștină, celtică, și altădată era cunoscută ca Samhain, un festival al focului care avea loc la începutul lui noiembrie, înainte de debutul iernii propriu-zise.

Biserica creștină a cooptat acest festival în Ziua Tuturor Sfinților (1 noiembrie) și Ajunul Tuturor Sfinților (31 octombrie). Stafiele sunt, ca întotdeauna, mai interesante decât sfinții.

Străvechiul element al focului e încă prezent în felinarele noastre aprinse în dovleci sculptați sinistru. Într-o noapte ca asta, morții s-ar putea întoarce.

În Mexic, și în întreaga Americă Centrală și de Sud, Ziua Morților e un festival extravagant serbat pe 1 și 2 noiembrie. Lumea își amintește de spiritele celor răposați și le onorează.

Famiile așază un loc la masă, printre ei, pentru cei recent decedați. Paradele de pe străzi au loc deopotrivă la sate și la orașe, combinând ritualul procesiunii funerare cu fiesta carnavalului.

Costumele elaborate înfățișând schelete și cranii, haine de înmormântare și de gropari, mâncarea neagră și purtătorii de sicrie, toate funcționează simultan drept salut de bun-venit și de rămas-bun. Scurtul interval permis celor morți pentru a se întoarce e protejat de ceremoniile oficiale care îi marchează. Dacă ușa se deschide, trebuie să se și închidă la loc.

În China, sunt mai multe festivaluri care îi onorează pe cei morți. Qingming – Ziua când se mătură mormântul – are loc în aprilie și familiile obișnuiesc să scrie scrisori strămoșilor lor, în care le povestesc ce s-a întâmplat în ultimele douăsprezece luni. Mai târziu în acel an, căzând la jumătatea celei de-a șaptea luni lunare, vine Festivalul Stafilor – o comemorare mai generoasă și care durează mai mult, astfel încât întreaga lună e acum cunoscută drept Luna stafilor.

Aceste tradiții au un trecut îndepărtat.

În anul 840, un pelerin japonez a oferit o relatare despre Festivalul Stafilor din China.

Stafiile chineze *guī* se împart și se subdivid în categorii cu nume sugestive, cum ar fi Stafiele poznașe și Stafiele de coșmar. Stafiele flămânde sunt niște mici grozăvii care vin la pachet cu alte nouă subdiviziuni dezgustătoare, inclusiv Stafiele cu torțe în loc de guri și Stafiele cu păr împuțit, care-și dau frâu liber comportamentului antisocial acumulat în sicrie, cum le spune și numele.

În China sunt puține stafi prietenoase, dar ceea ce leagă stafiile chineze de cele din întreaga lume, din Antichitate și până azi, nu e atât groaza pe care o stârnesc, cât nevoia lor de intervenție umană. Stafiele se întorc cu un motiv.

Acesta poate fi înmormântarea adecvată, astfel încât răposatul să se poată odihni în pace. Poate fi necesitatea de a transmite un mesaj urgent. Poate fi răzbunarea – asta e ce dorește stafia tatălui lui Hamlet, în timp ce se plimbă nervoasă pe meterezele bătute de vânt, așteptând să se confrunte cu fiul său.

În folclorul german, islandez și scandinav, stafiile apar ca stafii-luptătoare, ce se vor lupta cu sau împotriva muritorilor pentru a păstra comoara sau a relua în stăpânire pământul care cred că le aparține. În vechile religii teutonice și panteiste, stafiile pot „trăi“ în tot soiul de locuri, inclusiv în movilele în care sunt îngropate.

Aceste stafii rămân parțial legate de locurile pe care le frecventau pe vremuri și apar în curțile fermelor și în palate, iar uneori sunt văzute vânând în păduri. Odin, zeul nordic suprem, era supranumit Drauga Drott, Stăpânul fantomelor, pentru că putea ridica armate alcătuite din cei morți. De această artă utilă s-a folosit și Aragorn, regele Gondorului, din *Stăpânul inelelor*. Motivul apare frecvent în filmele cu zombi și în jocurile video.

Trecutul nu moare niciodată.

Oamenii mor. Și pe urmă ce se întâmplă?

Religia poate fi considerată prima pornire disruptivă a omenirii – ceea ce perturbă ea este moartea.

Promisiunea religiei e că moartea *nu* este sfârșitul vieții. Unii vor avea parte de fericire și alții de dreptate. Și ne vom revedea.

Revederea poate veni mai curând decât ne-am aștepta – nu fiindcă cei rămași în urmă ar muri rapid, ci pentru că cei care s-au dus se întorc să ne viziteze. Dar de unde vin aceste spirite? Din lăcașul celor drepți, sau din iadul

rezervat celor răi? Scenariul Rai/Iad negru/alb pur și simplu nu lăsa suficient loc pentru ceea ce chinuie imaginația omenească mai mult decât orice: Îndoiala.

Ești cu adevărat soția mea moartă, sau un demon în travesti?

Biserica Catolică n-a dus niciodată lipsă de idei bune. Da, există Raiul și Iadul și ocupanții lor, dar dacă am extinde teritoriul?

Această expansiune ingenioasă a reușit prin intermediul conceptelor apropiate, însă nu identice, de Purgatoriu și Limb.

În *Divina Comedie* (1320), Dante așază Limbul în Primul Cerc al Infernului. (În latină, *limbus* înseamnă „margină“, deci Limbul se află chiar la granița cu Iadul efectiv, așa cum sunt casele de fandonși aflate puțin prea aproape de o zonă marcată cu „pe aici nu se trece“ din inima orașului, plină de mașini arzând și locuitori care se urăsc unii pe alții.)

Spațios, primitiv și auster, Limbul era căminul celor care nu vor ajunge niciodată în Rai, dar nici nu vor îndura vreodată chinurile Iadului.

În Limb trăiau păgâni virtuoși, dar și câțiva erudiți islamici. Vecinii lor erau persoane nebotezate, mai ales prunci și copii, care aveau să rămână probabil pe vecie copii.

Evreii virtuoși aveau propria lor secțiune a castelului și a curții acestuia, iar la ora la care Dante s-a așezat să-și scrie poemul, unii dintre evrei ajunseseră deja în Rai. Mutarea lor în altă casă s-a datorat Chinurilor Iadului – vizita lui Hristos în Lumea Cealaltă, după Crucificarea și înainte de Învierea lui, în misiunea de a-i salva pe unii dintre ai lui.

Și dacă Hristos poate intra, ne imaginăm și că alții pot ieși...

În Biblie nu se spune nimic despre Limb, dar era mult prea util ca să se renunțe la el, până în 2007, când a fost închis oficial. Copiii care locuiau acolo au fost trimiși în Rai, prin decret papal, și nu sunt sigură ce s-a întâmplat cu ceilalți rezidenți evacuați. Biserica Catolică a avut mereu o groază de proprietăți. Bănuiesc că proprietarul tău are tot dreptul să te dea afară.

Însă Purgatoriul încă e o destinație dezirabilă și oferă oricât spațiu au nevoie cei morți – deși, la drept vorbind, Purgatoriul e un proces, și nu un loc. E un proces de purificare, unul ce implică suferința sufletului, dar suferință ce poate fi alinată, dacă jos, pe pământ, există rude săritoare și prieteni, cu bani de dat.

Sufletele ce sfârșesc în Purgatoriu după o serie de evenimente nefericite (adică păcate) își pot scurta șederea aici prin slujbe (contra cost) și donații (generoase) făcute Bisericii. Între timp, aceste suflete – gândiți-vă la ele ca la niște obiecte pierdute temporar care așteaptă să fie ridicate – pot veni să-și viziteze prietenii sau dușmanii sau să bântuie prin zonă, enervându-ți câinele, cu un aer trist, așa cum au făcut mereu stafiile. Dar nu sunt diavoli travestiți. Sunt rudele tale moarte. Ptiu!

După Reformă (fluierul suflă în 1517, vezi Martin Luther pentru detalii complete ale jocului), povestea din jurul acestor stafi a luat o turnură provocată de declarația protestanților lipsiți de orice chef de distracție, cum că după moarte n-ai unde să te duci, decât ori spre extaz, ori spre chinuri eterne, și că cei Mântuiți nu pot părăsi niciodată raiul, și cei Damnați nu pot părăsi Iadul. Prin

urmare, orice fantomă care îți apare și seamănă cu nevasta ta moartă e un demon travestit.

Stafiile obișnuite aflate în vizită la oameni obișnuiți au primit o a doua lovitură începând cu finele anilor 1600, cel puțin în Occident, când gândirea științifică (Iluminismul) a început să pună mai mare preț pe rațiune și scepticism în detrimentul credinței și al tradiției, și să prefere experimentele cu rezultate repetabile. Așa că o vizită nocturnă a soției tale răposate nu putea fi considerată un rezultat repetabil și nu dovedea nimic despre stafii. Fantoma nu era un diavol, dar era o halucinație, provocată de febră, vărsat de vânt, intoxicație cu plumb, pâine mucegăită, prea multă băutură sau mâncare stricată.

În *Poveste de Crăciun* de Charles Dickens (1843), Scrooge încearcă să trimită la plimbare stafia partenerului său de afaceri răposat, Jacob Marley, cu replica: „Ai legătură mai degrabă cu sosul de friptură decât cu lumea de dincolo!”¹

Dar, în ciuda teologiei protestante, a materialismului științific sau a simplului fapt că nu există nici o dovadă empirică ce atestă întoarcerea unui mort pe pământ, stafiile nu au fost date afară din locul lor permanent, ancestral: imaginația noastră.

Un asemenea locaș ancestral al groazei și al opulenței și-a închipuit și Horace Walpole atunci când, apelând la donații ale cunoscuților și necunoscuților, a pus bazele unui capitol cu totul nou al obsesiei pentru stafii în secolul al XVIII-lea. Romanul lui Walpole *Castelul din Otranto* (1764) a devenit pe loc bestseller. Întregul arsenal al lumii

1. Charles Dickens, *Poveste de Crăciun*, traducere de Ioana Novac, Editura Arthur, București, 2012, p. 31. (N. tr.)

fantomelor – de data asta purtând armuri grele – a luat cu asalt piața, zăngănind.

Case bântuite, castele medievale, mănăstiri părăsite, păduri întunecate, mănăstiri sufocante de maici, pete de sânge, îndrăgostițiamnați, intersecții cufundate în beznă, spânzurători, morminte, săbii și coifuri, relicve sinistre (remarcați influența catolică), portrete cu un anume Trecut – ale cărui reprezentări, în ulei și lac, dispar misterios din ramă pentru a bântui castelul –, toate acestea și multe altele își așteptau publicul cititor înfiorat.

Renașterea triumfală a Stafiei medievale – noul gotic – și-a adus cu ea propria vreme: furtuni, ceață, ploaie. Propria ei atmosferă care să te bage în sperieți: umezeală fizică, încărcată de isterie, saturată psihic cu frică.

Fenomenele se țineau lanț – uși trântite, farfurii sparte, armuri ciocnindu-se. Secrete – secrete de familie și grozăvii îngropate – se iveau din carcere și pivnițe la lumina zilei. Stafiele reîncepeau să meargă, ca atunci când persoanele respective trăiau.

Termenul „gotic“ vine de la arhitectura gotică medievală a Europei – mănăstiri, castele, turle, creneluri, toate elementele și decorurile recurente ale acestor povești –, povești întotdeauna plasate în trecut. Stafiele preferă trecutul. Adică vremea când erau vii.

Noua modă a povestirilor supranaturale a început în Anglia, dar s-a răspândit rapid. În Germania a fost numită *Schauerroman* (romanul de groază) și aici genul a început să încorporeze elemente ale epocii timpurii a mașinilor.

Scriitorul german E.T.A. Hoffmann era fascinat de păpuși automate și, inevitabil, de păpuși automate ce par să fie vii, estompând liniile dintre biologie și mecanismul

Cuprins

Introducere	7
-----------------------	---

MECANISME

Ap-ariție	27
Vechea casă de acasă	48
Fantoma din mașinărie	68
<i>JW1: Întâlniri bizare</i>	89

LOCURI

Camera vacantă	101
O haină de blană	119
Bocanci	137
Ușa	161
<i>JW2: Inexplicabil</i>	180

OAMENI

Poveste cu stafii fără stafii	187
O țară încă nedescoperită	204
Canterville și Cock	219
<i>JW3: Toate stafiele pe care nu le putem vedea</i>	243

ÎNTÂLNIRI CU STAFII

Volatilizat	251
Fântâna cu lei	271
Ochiul negru al fluviului	287
<i>JW4: Viitorul stafilor</i>	<i>300</i>
Mulțumiri	305